

PUSZTAHELYI RÉKA*

AZ ELÉVÜLÉSI SZABÁLYOK MEGVÁLTOZTATHATÓSÁGA: A MAGÁNAUTONÓMIA HATÁRAI

<https://doi.org/10.51783/ajt.2024.1.02>

Jelen tanulmány célja, hogy az összehasonlító jogi kutatás segítségével, az elévülési szabályok rendszerkénti elemzésére fókuszálva válaszokat keressen a Ptk. egyes elévülési rendelkezéseinek diszpozitivitása kérdésében, különös tekintettel az elévülést megszakító okok törvényi szabályozására. A bevezetésben a szerző röviden felvázolja a jogirodalomban is visszatükröződő problémát, ezt követően az elévülési szabályrendszer egyes tényezői egymásra hatását példákon keresztül kívánja érzékeltetni. Hangsúlyozza az elévülési szabályok rugalmasságának általános kívánalmát, a szerződési szabadság biztosítását, amely megjelent az egyes szerződési jogi európai modellszabályokban is, hatást gyakorolt a 2000-es évek elején az európai polgári törvénykönyvek, különösen a német és francia kódexek reformjaira, és ugyanígy utat nyitott a magyar kódex elévülési szabályainak újragondolására. Felhívja azonban a figyelmet az összehasonlító jogi kutatás segítségével az elévülési szabályrendszer azon tényezőire, amelyek befolyásolják az elemzés kiindulópontját jelentő kérdést: diszpozitív vagy kógens szabályoknak tekinthetjük-e az elévülést megszakító okok Ptk.-beli listáját.

1. BEVEZETÉS

A felek eltérő rendelkezése hiányában a jogalkalmazó szerv nem térhet el a szabály alkalmazásától, tehát a diszpozitív szabályok is kényszerítő erejűek. A felek eltérő rendelkezése esetén is felmerülhet viszont az a bizonytalanság, vajon a szabálytól való eltérés egyébként jogszerű, megengedett volt-e, mert ha nem volt az, akkor az érvénytelenség következményét vonja maga után. A szerződésből fakadó jogok érvényesítésére nézve jelentős, és időben messze ható kockázattal jár tehát, ha az adott követelés elévülése kérdésében a bíróság a Ptk. szabályától eltérő szerződési rendelkezésről utóbb megállapítja, hogy semmis.

Az eltérés lehetőségének normabeli kifejezése azonban nem minden esetben egyértelmű, ahogyan azt részletesen elemzi Jójárt Eszter is. „A szabályozás diszpozitivitásának a felismerése kifejezetten nehéz feladat, és esetről esetre is változó lehet

* PhD, egyetemi docens, ME ÁJK, 3515 Miskolc-Egyetemváros.
E-mail: reka.pusztahelyi@uni-miskolc.hu.

ugyanannak a jogi normának a megítélése” – írja. Utal tovább a térbeli és az időbeli relativitásra, a változékonyságra is,¹ amelyet a XXI. század magánjogi kodifikációs reformjai során az alábbi összehasonlító jogi vizsgálaton keresztül az elévülési szabályok kapcsán is érzékelhetünk. A gyakorlat igényeinek megfelelően a privát-autonómia, a szerződési szabadság minél fokozottabb érvényre juttatása maga után vonja az elévülési szabályok diszpozitív vagy kógens természetének a vizsgálatát is. Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül a diszpozitivitás határait és korláta- it, függetlenül attól, hogy tételes rendelkezésekben testet öltenek-e vagy sem, ahogy a magánjog általános alapelveinek érvényesülését sem, amelyek nemcsak a jogalkalmazónak, de a jogalkotónak is irányt szabnak.²

A felek önrendelkezési jogát biztosító szabályok területét a jogalkotó jelöli ki, pozitív és negatív irányban egyaránt, illetve ezt a felek önrendelkezési jogának természeté is alapvetően befolyásolhatja. Ez okból nem módosíthatók a felek megállapodása alapján a definíciós szabályok, egy szerződéses vagy azon is túlmutató jogintézmény fogalmi és joghatásbeli lényegét meghatározó szabályok, illetve ha az eltérés harmadik személyekre kiterjedő jogi hatással jár.³

A Jójárt Eszter által javasolt tesztben a diszpozitivitás normatív alapját követően vizsgálni kell a diszpozitivitás pozitív feltételeit, a norma célját, ezt követően a kizáró feltételeket és a tételezett tilalmakat, továbbá a jelzés nélküli esetekben a rendszertani és a teleológiai értelmezés segítségével határozható be a felek általi eltérés lehetősége és annak határai.⁴

Ezzel összhangban világít rá Légrádi Gergely is arra az értelmezési problémára, hogyha egy egyébként diszpozitívnek tűnő szabályrendszerben, mint amilyen a szerződési jog, a konkrét norma kapcsán a jogalkotó külön rögzíti az eltérés lehetőségét, akkor vajon ez megfordítja-e a tesztet, és ezáltal az adott szabályrendszer, azaz az adott jogintézmény többi rendelkezését alapvetően kógens természetűnek kell-e tekintenünk.⁵ Ugyanezt a megközelítést bonthatjuk ki Leszkoven László okfejtéséből is: „A 6:25. § szövegéhez képest lényegesen eltérő arcot mutat a 6:22. § (3)–(4) bekezdések szerkesztése és üzenete: ott ugyanis a jogalkotó kifejezett szabálylyal megengedi az elévülési idő megváltoztatását, pusztán alakyszerűségi megkötést és az elévülést kizáró megállapodásra nézve pedig tilalmat rendel. Ehhez képest a 6:25. § már megfogalmazásában is szigorúbb, álláspontunk szerint kógens tétel.”⁶

¹ JÓJÁRT Eszter: „Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben – elméleti alapvetés” *Magyar Jog* 2014/12. 682.

² NOVOTNI Zoltán: *Polgári jog I. Általános rész* (Budapest: Tankönyvkiadó 1992) 31.

³ JÓJÁRT (1. lj.) 677. Hasonlóképpen Leszkoven László véleménye szerint a jogintézmény természeté zárja ki az az elévülést megszakító okok diszpozitív megítélhetőségét. Vö. LESZKOVEN László: „Kötelmek közös szabályai” in LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka (szerk.): *Kötelmi jog. A kötelmek közös szabályai és a szerződés általános szabályai*. (Miskolc: Novotni 2015) 19.

⁴ JÓJÁRT (1. lj.) 682.

⁵ LÉGRÁDI Gergely: „Diszpozitivitás a kötelmi jogunkban – egy elhanyagolt témakör a gyakorlat kereszt-tüzében” *Magyar Jog* 2011/2. 116.

⁶ LESZKOVEN László: „Általános rendelkezések” in CSEHI Zoltán – BODZÁSI Balázs – TÓKEY Balázs (szerk.): *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2021) 1394.

Vékás Lajos akadémikus az elévülési szabályok körében is ható diszpozitivitást hangsúlyozza. „Az elévülésre vonatkozó törvényi rendelkezések diszpozitív jellege összhangban van a felek autonómiájának széles körű elismerésével.”⁷ A szerződési szabadság általános érvényesülésének igénye alapján a felek nemcsak a törvény által kifejezetten rögzített módon, az elévülési határidő megrövidítésében vagy akár meghosszabbításában is megállapodhatnak, hanem az elévülést megszakító okok körét módosíthatják, így például a teljesítésre irányuló írásbeli felszólítás ilyen jogi hatását kifejezett megállapodással a szerződésben rögzíthetik. Speciális korlátként rendelkezik a Ptk. az elévülést kizáró megállapodás semmisségéről, mindeközben érvényesülnek a felek önrendelkezési jogának általános korlátai is. Továbbá az általános szerződési feltételként alkalmazott ilyen kikötés esetében fokozott gondossággal kell eljárni a feltétel szerződési tartalomra válásának, illetve a feltétel tisztességtelenségének a vizsgálatakor. Ez különösen igaz a fogyasztóval kötött szerződésre, a kikötések tisztességtelensége vagy a fogyasztó jogait csorbitó jellege okán.

Vékás professzor megállapítása szerint az elévülést megszakító okok zárt, taxatív felsorolása nem akadályozza azt,⁸ hogy a felek más megszakító okot is megjelölhessenek. Jelzi viszont mindezek mellett, hogy a szakirodalmi álláspontok eltérnek, ahogyan az valóban észlelhető.⁹

A Kúria mellett működő Új Ptk. Tanácsadó Testület véleményében a tagok két, egyenértékű, zárt logikai rendszerbe foglalható érvelést azonosítottak abban a kérdésben, vajon az elévülést megszakító okok felsorolása és tartalma a Ptk. diszpozitív vagy kógens rendelkezésének minősül-e. Az egyik szerint diszpozitív, viszont a másik álláspont szerint kógens.¹⁰

Mindezek tükrében a Ptk. kötelmi jogi közös és a szerződési jogi szabályokat átható diszpozitivitásnak az elévülési szabályok körében való érvényesülését az európai kötelmi jogi, szerződési jogi modernizációs törekvések tükrében kívánjuk megvizsgálni az alábbiakban. Hasonló, de eltérő módszerű és fókuszú összehasonlító munkát végzett a közelmúltban Szalma József professzor, aki az elévülési határidők vonatkozásában állapította meg tanulmányában, hogy az általa kiemelt (német, osztrák, szerb) elévülési rendszerekhez képest a magyar a legmegengedőbb.¹¹ Csehi Zoltán az elévülési szabályokat szintén összefüggéseiben vizsgálja, amikor a jogosult és kötelezett közötti érdekiegyenlítés törvényi megteremtését látja az alábbi elemek

⁷ VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog. Általános rész* (Budapest: ELTE 2016) 308.

⁸ VÉKÁS (7. lj.) 322.

⁹ KEMENES István: „Jogértelmezési bizonytalanságok az elévülés körül” *Polgári Jog* 2017/1. Fórum, 1–3.; JÓJÁRT (1. lj.); VÉKÁS Lajos: „A diszpozitív szabályozás elve és az elv kérdőjelei a gyakorlatban” *Magyar Jog* 2018/7–8. 385–391.; PUSZTAHELYI Réka – VERESS Emőd: „Elévülési szabályok a jogbiztonság szolgálatában, a román és a magyar polgári törvénykönyvekben. Összehasonlító jogi tanulmány” *Magyar Jog* 2017/6. 373–383.; PUSZTAHELYI Réka: *A magánjogi elévülés* (Miskolc: Novotni 2015) 188–190. http://real.mtak.hu/26056/1/Pusztahelyi_monog2015%20%281%29.pdf.

¹⁰ Vö. az Új Ptk. Tanácsadó Testületnek a Ptk. 6:25. §-a (1) bekezdéséhez fűzött véleménye; elérhető: <https://kuria-birosag.hu/hu/ptk>.

¹¹ SZALMA József: „Az elévülési határidő szabályainak jogi természete az európai és a magyar magánjogban” *Glossa Iuridica* 2023/1–2. 49–72. <https://doi.org/10.55194/gi.2023.1-2.3>.

kapcsolatában: 1. az elévülés kezdőidőpontjának objektív jellege, 2. az elévülési határidő egységes meghatározása 3. az elévülést a jogosult érdekében szubjektíve meghosszabbító egységes nyugvási szabály, amely körében a bizonyítás a jogosultat terheli.¹² Bíró György az elévülés alaphatását szintén adósvédelmi intézménynek tekintette, míg az elévülés nyugvását rögzítő szabály esetében annak jogosulti érdeket védő természetét hangsúlyozta.¹³

A Ptk. előtti magyar magánjog az elévülési szabályokat hagyományosan közrendi természetűnek tekintette, amelyet az elévülés megnehezítésének tilalmával kapcsolt egybe. „Az elévülési szabályok közjogi (iuris publici) természetéből következik, hogy az elévülésről előre lemondani, illetve annak bekövetkezését szerződésileg előre kizárni nem lehet. Az elévülési idő megrövidítése szabályként meg van engedve; meghosszabbítása, illetőleg az elévülés beállításának egyébkénti megnehezítése (pl. a felek szerződésileg megegyeznek, hogy az egyszerű felszólítás is félbeszakító hatályú legyen) ki van zárva, szabály lévén, hogy a ius publicum-nak csak oly módosítása van megengedve, mely az illető jogintézmény legislatív céljával, a legis ratio-val ellenkezésben nincsen” – fogalmazta meg Kiss Albert.¹⁴ Az 1959-es Ptk. is alapvetően ezen az úton járt. Ezzel szemben a Ptk. az elévülési időnek mind a megrövidítését, mind a meghosszabbítását tételezett időbeli korlát felállítása nélkül megengedi, pusztán a megállapodás írásba foglalását és az elévülést kizáró megállapodás semmisségét írja elő.¹⁵ A felek autonómiája sem terjedhet tehát odáig, hogy teljesen kizárhassák az elévülést.

Nem osztjuk az új Ptk. Tanácsadó Testülete fent idézett véleményébe foglalt azon gondolatot, hogy ha „a törvény maga szabadságot ad az elévülési idő megváltoztatására, akkor eredményében nem lehet különbséget tenni a hosszú elévülési idő (pl. 25-30 év) és egy további, elévülést megszakító ok kikötése között.”¹⁶ Minőségi különbség jelentkezik nemcsak abban, hogy mindkét fél egyértelműen észleli az elévülés kikötött időtartamát, amihez magatartásukat igazíthatják, hanem abban is, hogy a bármelyik fél érdekkörébe eső, vagy belátására bízott új elévülést megszakító ok már jelentős bizonytalanságot eredményez az elévülési idő effektív letelésére nézve.

Az alábbiakban az elévülést megszakító okok törvényi tételezésének eltérést engedő vagy kógens természetét kívánjuk nagyító alá venni, mégpedig az elévülés szabályainak a jogosult, a kötelezett (és tegyük hozzá, az állami szervezetrendszer) között felállított finom egyensúlyt biztosító rendszerére koncentrálna. Az elévülési szabályok a pozitív jog intézményei, ezért a jogbiztonság, az igazságosság, a szerződési fegyelem és bizalom elvein túlmenően a jogalkotóra bízott ezen szabályrend-

¹² CSEHI Zoltán: „Die Grundzüge des Verjährungsrechts des neuen ungarischen Zivilgesetzbuches von 2013” *Zeitschrift für europäisches Privatrecht* 2016/1. 194.

¹³ Bíró György: „A kötelmi jog alapintézményei – Az elévülés” in PUSZTAHELYI Réka (szerk): *Miskolci konferenciák 2006–2007. A magánjogi kodifikáció eredményei* (Miskolc: Novotni Alapítvány 2008) 242.

¹⁴ Kiss Albert: *Az elévülés a magyar anyagi magánjogban* (Budapest: Politzer 1902) 218.

¹⁵ Vö. Ptk. 6:22. § (3) – (4) bekezdések.

¹⁶ Új Ptk. Tanácsadó Testület: A Ptk. 6:25. §-a (1) bekezdéséhez fűzött véleménye.

szer kidolgozása. Rendszerként tekintve rá azonban véleményünk szerint már vizsgálhatók az egyes elemek, változók módosításának hatása: milyen mérvű eltérés az, amely alapvetően megszünteti vagy veszélyezteti az érdekegyensúly érvényesülését.

2. AZ ELÉVÜLÉSI RENDSZER ALAPVETŐ ELEMEI, PÉLDÁK AZ ELEMÉK EGYMÁSRA HATÁSÁRA

Reinhard Zimmermann összefoglaló művében az alábbi, az elévülési rendszer magát képező alaptényezőket emeli ki: az elévülés időtartamát, a kezdő időpontját (beleértve annak szubjektív vagy objektív körülménytől függő meghatározottságát), az elévülés nyugvására, az elévülés megszakadására vonatkozó szabályokat, és végül azt a kérdést, hogy a felek megállapodásukkal megkönnyíthetik-e vagy megnehezíthetik-e az elévülés jogi következményeinek beállását.¹⁷

Jean-Sébastien Borghetti nézete szerint az elévülés törvényi rendszerét négy részhalmaz képezi: az elévülés hatása, az időtartama, az elévülési idő folyását befolyásoló körülmények és az elévülési idő maximuma.¹⁸

Az egyes tényezők egymástól való függőségét jól szemlélteti például az elévülés kezdő időpontja kijelölésének módja és a törvényi elévülési időtartam meghatározása közötti összjáték. Bár a hazai szabályainkra általában nem jellemző, mégis fel-feltűnik olyan igényérvényesítési időtartam, amelyet a jog elévülési jellegűként határoz meg, illetve a gyakorlat ekként értelmez, és nem objektív jogi tény beállásától (pl. lejárati, esedékesség napja), hanem valamely szubjektív körülménytől, jellemzően az igény érvényesítéséhez szükséges tényekről való tudomásszerzés (pontosabban elvárható tudomásszerzés) időpontjától veszi kezdetét a számítása.¹⁹ Az egyes nemzeti jogokban az elévülési idő szubjektív kezdőpontú meghatározásában benne rejlik bizonytalanság végleges lezárására azt a szabályozási megoldást alkalmazták, amely egy objektív körülménytől, mint kezdőidőponttól induló ún. hosszú elévülési határidőt (*long-stop period*, *Höchstfrist*) is megszab.²⁰ Az 1959-es Ptk.-val általánossá vált²¹ a kártérítési igényekre is kiterjedően az objektív kezdőpont, ezért a magyar jogban „hosszú elévülési határidőre” ez okból nincs szükség. Ez alól jelent kivételt a termékkárok esetében az uniós szabályokat implementáló szubjek-

¹⁷ Reinhard ZIMMERMANN: *Comparative foundations of a European Law of Set-off and Prescription* (Cambridge: Cambridge University Press 2002) 76. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511495113>.

¹⁸ Jean-Sébastien BORGHETTI: „France” in Israel GILEAD – Bjarte ASKELAND (szerk.): *Prescription in Tort Law: Analytical and Comparative Perspective* (Cambridge: Intersentia 2020). <https://doi.org/10.1017/9781839700507.008>.

¹⁹ CSEHI Zoltán: „Az elévülés kezdésének objektív és szubjektív szabályairól az új Polgári törvénykönyvben” in BARZÓ Tímea – JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára* (Miskolc: Novotni Alapítvány 2015) 86–105.

²⁰ Hasonlóképpen mutat rá Jean-Sébastien BORGHETTI: „Prescription” *Zeitschrift für europäisches Privatrecht* 2016/1. 177.

²¹ PUSZTAHELYI 2015 (9. lj.) 109 skk.

tív kezdőidőpontú elévülési határidő. Az ehhez kapcsolt határidőt a magyar jog jogvesztő határidőként azonosította és implementálta.²²

Az elévülés szünetelésére, nyugvására irányadó szabályok is szorosan összefüggnek a hosszú elévülési határidő felállításának szükségességével. Amennyiben a kezdőidőpont objektív természetű, annak folyása megindul, de az igényérvényesítést effektíve akadályozó ok, miszerint a jogosult arról még nem szerzett tudomást (így például a szerződés megtámadhatóságáról való tudomásszerzés, a rejtett hiba²³ vagy a rejtett egészségkárosodás, utólagos rendkívüli állapotrosszabbodás esetében²⁴), mint menthető akadály, az elévülés nyugvását eredményezheti.

A kezdőidőpont objektív jellege a bizonyítási teher szempontjából is a kötelezettek kedvez, nagy általánosságban elmondható, hogy az elévülési kifogás előterjesztését követően a bíróság a periratokból jellemzően megállapíthatja a követelés esedékessé válását, majd az elévülési idő leteltét. Így ha bármely, a jogosult későbbi időpontban bekövetkező tudomásszerzésére visszavezethető nyugvási ok állna fenn, akkor a jogosultnak kell bizonyítania, hogy az elévülés nem következett be, feltéve, hogy az adott menthető akadály valóban releváns körülmény lesz.

A menthető akadály megszűnése időpontjának releváns volta (miszerint az elévülési idő akkorra eltelt vagy egy évnél, illetve három hónapnál kevesebb van hátra) maga után vonja az így pótlólagosan nyílt határidő záros sajátosságát,²⁵ és ezáltal részben kiküszöböli annak lehetőségét, hogy az újabb és újabb menthető körülmény miatt az igényérvényesítési határidő ellenőrizhetetlenül meghosszabbodhassék. Ebből is következik, hogy a magyar jogban alapvetően miért nem szükséges az igényérvényesítést véglegesen lezáró hosszú elévülési határidő szabályozása.²⁶

A magyar jogban markánsan általános határidőként érvényesülő ötéves időtartamot 'követi le' a sajátos, ún. minősített nyugvási szabályunk is, és annak keretében az igényérvényesítésre adott további egyéves időtartam, amely ehhez arányosított. Ahogyan az egyéves vagy annál rövidebb elévülési időhöz képest arányosan rögzített a három hónapos időtartam. Amennyiben tehát a felek az egyébként jellemzően irányadó ötéves elévülési időt jelentősen, egyévesre vagy egyévesnél rövidebb időre lerövidítik, akkor eltérő törvényi rendelkezés vagy eltérő megállapodás hiányában²⁷

²² A 10 éves határidő objektív és jogvesztő jellegére lásd: a termékfelelősségről szóló 1993. évi X. törvény 11. §-át: A gyártót az e törvényben meghatározott felelőssége az adott termék általa történő forgalomba hozatalától számított tíz évig terheli, kivéve, ha a károsult időközben bírósági eljárást indított a gyártó ellen. A törvény indoklása ez utóbbi határidőt jogvesztőnek nevezi. A Tanács 85/374/EGK sz. irányelve 11. cikke magyar szövege egyébként itt is az „elévül” kifejezést, az angol szövegváltozat viszont a „shall be extinguished” fordulatot használja.

²³ FARKAS Attila – WELLMANN György: „A hibás teljesítés bírói gyakorlata II.” *Gazdaság és Jog* 2012/5. 16–20.

²⁴ Vö. Pécsi Ítélőtábla Polgári Kollégiuma 2/2009. (X. 9.) számú véleménye.

²⁵ Vö. Ptk. 6:24. § (3) bekezdés: A (2) bekezdésben meghatározott időtartam alatt az elévülés nyugvásának nincs helye, az elévülés megszakítására vonatkozó rendelkezéseket pedig azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a megszakítás következtében az egyéves – egyéves vagy ennél rövidebb elévülési idő esetén a három hónapos – határidő számítása kezdődik újból.

²⁶ CSEHI 2016 (12. lj.) 188–189.

²⁷ Itt ezért is szükséges a nyugvás következtében megnyíló pótlólagos határidőt előírót is diszpozitív szabálynak tekinteni.

a törvényben meghatározott három hónapos határidő lesz alkalmazandó. Az elévülési szabályrendszer egyes elemeinek egymástól való függőségéből eredően tehát fennáll az a kockázat, hogy bármely szabálytól való eltérés összhatásában átléphe- ti a szerződési szabadság funkcionális kereteit. Általános szerződési feltételekben való alkalmazásuk révén egyes szektorokban (pl. biztosítási jog) a törvényi tételes jog félretételét eredményezheti, amely megvalósítja a „diszpozitivitással való visszaélést”.²⁸

Itt kell megjegyeznünk, hogy amennyiben azonban az általános határidőtől jelentősen eltérő (rövidebb) elévülési határidőre kell a nyugvási szabályt alkalmaznunk (mint ahogyan az az elővásárlási jog megsértésére nyitva álló 30 napos határidő esetében felmerült, vö. BDT2018. 3863), akkor az diszkrepanciát okoz a rendszerben, mert a jogalkotó eredeti szándékában az nem állt, hogy a jogosultnak a menthető akadály miatt az eredetinel hosszabb pótlólagos határidőt adjon. Ugyanilyen megfontolásból javasolta Zoltán Ödön a nyugvás folytán az általános egyéves pótlólagos határidő mellé az egyéves vagy annál rövidebb elévülési határidők esetében a három hónapos határidő bevezetését.²⁹

Figyelemre érdemes, hogy a magyar Ptk. az elévülés nyugvására és megszakadásán kívül nem tartalmaz további speciális rendelkezést az elévülési idő folyását befolyásoló bármely esemény hatásának további cizellálására. Ugyanígy fontossá válhat az elévülés nyugvását és a megszakadását eredményező jogi tények összjátéka is. Egyetértünk Bíró György megállapításával: „Formállogikai okokból megállapítható, hogy az elévülés megszakadása és nyugvása egymást kizáró fogalmak, egyidejű alkalmazásukra nem kerülhet sor.”³⁰ Amíg az igényérvényesítés akadályát jelentő menthető ok meghatározása alapvetően a bírói mérlegelésen múlik, és teret engedhet a menthető akadály méltányos és igazságos elbírálására,³¹ addig az elévülést megszakító okok felsorolása és feltételei a bíróság számára különösebb mozgásteret a jogfejllesztő értelmezésnek nem adnak. Így problémát jelenthet a felek közötti tárgyalások folytatásának vagy akár az érdemi döntés nélkül végződő peres eljárásnak a megítélése.³²

Itt kívánjuk előre vetíteni az alábbiakban elvégzett összehasonlító jogi vizsgálat első fontos eredményeként, hogy – összevetve más európai elévülési rendszerek-

²⁸ EÖRSI Gyula: *Összehasonlító polgári jog. Jogtípusok jogcsoportok és a jogfejlődés útjai* (Budapest: Akadémiai 1975) 458. Köszönettel tartozom Leszkoven László docens úrnak, hogy felhívta a figyelmem, miként magyarázza Eörsi a diszpozitivitást: „nem az a funkciója, hogy széles körben módosítsa a jogok, kötelezettségek és kockázatok törvényben lefektetett elosztását”. Vö. uo. 235.

²⁹ Vö. Zoltán Ödön véleményét, amelyet a 1977-es Novellához fűzött. ZOLTÁN Ödön: „A Ptk. módosítása (1975 ősze)” in *Az Igazságügyi Minisztérium iratanyaga az 1959-es Polgári Törvénykönyv 1977. évi novellájának előkészítésével és hatályba léptetésével kapcsolatban* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2018) 710–711.

³⁰ BÍRÓ (13. lj.) 244.

³¹ LESZKOVEN (6. lj.) 1392.

³² PUSZTAHELYI Réka: „A követelés bírósági eljárásban való érvényesítése – egy elévülést megszakító ok margójára” *Miskolci Jogi Szemle* 2014/2. 76–94.; VÖLCSEY Balázs: „Az elévülés szabályrendszere az anyagi jog és az eljárásjog összefüggésében” in JUHÁSZ Ágnes (szerk.): *Elmélet és praktikum: Hagyománytiszteltés és modernitás* (Miskolc: Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2022) 280–298.

kel – a magyar szabályozási megoldás rendkívül uniformizált és leegyszerűsített. Egységes szabályokat ad bármely jogcímen fennálló követelés érvényesítésére és ezenkívül, a Ptk. megfogalmazása szerint, a jogosultság gyakorlására. A lehető legegyszerűbb módon és a legmagasabb absztrakciós szinten kívánja rendezni az elévülési idő folyását érintő jogi tények hatásait.

Mindezen szabályozási jellemvonás tükrében kell megvizsgálni az elévülési szabályok, pontosabban a megszakító okok diszpozitivitásának kérdését.

3. AZ ELÉVÜLÉSI SZABÁLYOK RUGALMASSÁGÁNAK ÁLTALÁNOS KÍVÁNALMA ÉS MEGJELENÉSE A SZERZŐDÉSI JOG EURÓPAI MODELLSZABÁLYAIBAN

Kiindulópontunkat a Draft of Common Frame of References (DCFR) elévülési modellszabályai és azok széles körű összehasonlító jogi kutatáson alapuló magyarázata képezik.³³

A DCFR III.-7:601. szakasza rendelkezik az elévülést érintő megállapodásokról. Ennek (1) bekezdése értelmében az elévülés feltételeit a felek megállapodása módosíthatja, különösen az elévülési idő rövidítése vagy meghosszabbítása vonatkozásában. A (2) bekezdés szerint az elévülési idő nem csökkenthető egy év alá, és nem lehet hosszabb a szabályban rögzített elévülési kezdőidőponttól számított harminc évnél.³⁴

Ha összehasonlítani kívánjuk ezt a közös európai adásvételi jog alapjait megteremteni kívánó Common European Sales Law (CESL) szabályaival – az Európai Parlament által módosított szövegváltozatot alapul véve³⁵ –, akkor annak 186. cikke (1) bekezdése kerül a fókuszba. Ennek értelmében e fejezet szabályait a felek megállapodása módosíthatja, *különösen* az elévülési idő rövidítése vagy meghosszabbítása terén. A (2) bekezdés szerint a rövid elévülési idő nem csökkenthető egy év alá, és nem lehet hosszabb tíz évnél, míg a (3) bekezdés alapján a hosszú elévülési idő nem csökkenthető egy év alá, és nem lehet hosszabb harminc évnél. Ez a modell szabály a „különösen” kitétel alkalmazásával szintén nem szűkíti le az elévülési határidő meghatározására, megrövidítésére vagy meghosszabbítására vonatkozó megállapodásokra az eltérés lehetőségét. A szabályozásbeli hasonlóság nem véletlen, hiszen a CESL a DCFR-hoz hasonlóan a Principles of European Contract

³³ Christian VON BAR – Eric CLIVE – Hans SCHULTE-NÖLKE [et al.]: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition* (Munich: Sellier 2009) 1229. skk.

³⁴ III.-7:601: Agreements concerning prescription:

„(1) The requirements for prescription may be modified by agreement between the parties, in particular by either shortening or lengthening the periods of prescription.

(2) The period of prescription may not, however, be reduced to less than one year or extended to more than thirty years after the time of commencement set out in III.-7:203 (Commencement).”

³⁵ Vö. Az Európai Parlament 2014. február 26-i jogalkotási állásfoglalása (első olvasat) P7_TA(2014)0159.

Law (PECL) szabályaiból építkeznek.³⁶ Itt kell megjegyeznünk, hogy a „különösen” kifejezés értelmezési problémát generál, vajon kiterjeszhető-e ez a felhatalmazó rendelkezés például a nyugvási körülmények köre tágítására.³⁷

A DCFR-ben az elévülési szabályokhoz, különösen a fenti szakaszhoz kapcsolódó magyarázat³⁸ gondolatvezetése mentén az alábbi megállapításokat tartjuk különösen fontosnak: az elévülési szabályok érvényesülését befolyásoló megállapodások megnehezítik vagy megkönnyítik az adott követelés elévülését. Általában igaz, hogy az elévülést megnehezítő eltérések kevésbé támogatottak, tehát nagyobb fenntartással kezelendők, mint az elévülést megkönnyítők.³⁹ Ez egyrészt ered az elévülést klasszikusan megalapozó közérdekvédelmi szempontból.

E kérdést összekapcsolhatjuk Bíró György professzor könyvében is kifejtett jogpolitikai indokokkal, amely a jogbiztonság követelménye, az adós védelme úgy is, mint érdekérvényesítés elve és a bíróságok mentesítése.⁴⁰ Az elévülés jogpolitikai indokai az európai államokban is közel azonosak, ahogyan Reinhard Zimmermann is kifejti összefoglaló munkájában: „(i) az évek múlásával az adósnak egyre nehezebb védekeznie a hitelező követelésével szemben (ii) az idő múlása azt az észszerű feltevést kelti, hogy az a sérelem, amely a követelést megalapozta, már megszűnt és így a lehetséges adósok magatartásukat ennek megfelelően alakíthatják, és (iii) közérdek fűződik ahhoz, hogy a jogvitákat gyorsan le kell zárni, hogy ne legyenek egy bizonytalan, tisztességtelen és még költségesebb eljárás kiváltói okai.”⁴¹ Az elévülés intézménye tehát a követelések mielőbbi, indokolatlanul nem késlekedő érvényesítésére ösztönző, nevelő funkcióit is hordoz.⁴²

A DCFR kommentárja szerint a közérdek védelméből eredően számos jogrendszer alapvetően nem is enged eltérést a törvényi szabályoktól, így például ezt tükrözik a svájci kötetmi törvénykönyv, a görög, az olasz, a portugál vagy a quebeci polgári törvénykönyv rendelkezései.⁴³ Itt kívánjuk viszont hangsúlyozni azt, hogy az elévülési szabályok hátterében álló közérdek védelméből nem következik egyenesen az, hogy az elévülési szabályokat a közjog területére tartozó, tehát alapvetően kógens rendelkezésekként kellene felfognunk, és ennek megfelelően kijelölni a kógens vagy diszpozitív szabályok körét.

³⁶ Vö. PECL, Article 14:601: Agreements Concerning Prescription:

„(1) The requirements for prescription may be modified by agreement between the parties, in particular by either shortening or lengthening the periods of prescription.

(2) The period of prescription may not, however, be reduced to less than one year or extended to more than thirty years after the time of commencement set out in Article 14:203.”

³⁷ Luz M. MARTÍNEZ VELENCOSO – Andrew O’FLYNN: „The Rules on Prescription” in Javier PLAZA PENADÉS – Luz M. MARTÍNEZ VELENCOSO (szerk.): *European Perspectives on the Common European Sales Law. Studies in European Economic Law and Regulation*, Volume 4. (Cham: Springer 2015) 301. https://doi.org/10.1007/978-3-319-10497-3_15.

³⁸ VON BAR (33. lj.) 1229. skk.

³⁹ VON BAR (33. lj.) 1229. skk.

⁴⁰ Bíró György: *Kötelmi jog, Közös szabályok szerződésstan* (Miskolc: Novotni Alapítvány 2010) 92.

⁴¹ ZIMMERMANN (17. lj.) 63.

⁴² Helmut KOZIOL – Rudolf WELSER: *Grundriss des Bürgerlichen Rechts Band I* (Wien: Manz¹³2006) 225.

⁴³ VON BAR (33. lj.) 1230.

A törvényi rendelkezésektől való eltérést abból a megközelítésből is vizsgálhatjuk, amely az elévülés adósvédelmi szerepét hangsúlyozza. Ekkor az elévülésnek, Zimmermann elnevezésével élve, ún. gyenge hatást tulajdonítunk,⁴⁴ miszerint a jogi hatás beállásának feltétele az, hogy arra az adósnak hivatkoznia kell. Az ő döntésétől függ tehát, hogy kifogást támaszt-e, amellyel véglegesen megszünteti a követelés érvényesíthetőségét. Ezzel párhuzamba állíthatók azok az egyoldalúan kógens szabályokat rögzítő nemzeti törvénykönyvek, amelyek az adós érdekeinek inkább megfelelő rövidebb elévülési határidőben való megállapodást engedik, tehát az elévülést megkönnyítő szerződési rendelkezéseknek adnak helyt. Az egyoldalúan kógens rendszerek közé tartozik az osztrák és a belga elévülési rendszer. Viszont, ha kizárólag az adós szabad akaratelhatározásából indulunk ki, miszerint az ő döntésétől függ, hogy mennyiben oldja fel a számára az elévülés intézményével biztosított védelmet, akkor elviekben lehetőséget kell adni arra, hogy joglemondása a fenti értelemben vett közérdekekkel szemben is érvényesülhessen.

A DCFR kommentárja arra is figyelmeztet, hogy az elévülési szabályoktól eltérést tiltó rendelkezések érvényesülését korlátozhatja a felek egyéb olyan megállapodása, amellyel közvetetten módosíthatják az elévülési szabályok alkalmazását kiváltó feltételeket, mint például az esedékesség időpontja, a teljesítési határidő kitolása, az igényérvényesítéshez szükséges további többletfeltételek vagy korlátozások meghatározása által. Az ilyen jellegű kerülőutak helyett azt javasolja a DCFR, hogy körülhatárolt módon ugyan, de biztosítani szükséges az eltérés lehetőségét, különösen akkor, ha az elévülési szabályok viszonylag egyszerűek, és ezáltal nem képesek tükrözni az adott követelés, igény illetve az adott jogviszony egyedi sajátosságait.⁴⁵

Az eltérés lehetőségét mindkét irányban biztosító jogrendszerek képezik tehát a harmadik csoportot, idesorolhatjuk a francia és a német szabályozási megoldást. Itt kell megjegyezni, hogy a német BGB 2002-es reformja, illetve a francia Code Civil 2008-as reformja jelentősen tágította a felek eltérő megállapodásainak hatókörét. A belga polgári törvénykönyv reformja folyamatban van, annak 10. könyve tartalmazza majd az új elévülési szabályokat, egyelőre még nem tettek közzé szövegtervezetet.⁴⁶

Az alábbiakban összehasonlító jogi vizsgálatunkat a DCFR kommentárja által alkotott csoportok mentén végezzük el, elsősorban kutatva azokat az elévülési szabályokat körülvevő megfontolásokat, amelyek a szerződési szabadság alapján a felek eltérő megállapodására lehetőséget biztosítanak. A DCFR kommentár megállapítja, hogy a felek akaratautonómiája jól ellensúlyozhatja egyrészt a rövid elévülési időből, másrészt az elévülési szabályok differenciálatlan voltából eredő problémákat.⁴⁷ Itt kell megjegyeznünk, hogy a felek megállapodásával szemben az általános korlátok és tilalmak itt is érvényesülnek, ahogyan a kommentár is felhívja a figyelmet az általános szerződési feltételekbe foglalt ilyen természetű kikötések egyoldalúságára.⁴⁸

⁴⁴ Vö. ZIMMERMANN (17. lj.) 72.

⁴⁵ VON BAR (33. lj.) 1229.

⁴⁶ Réforme du Code civil. Service Public Fédéral Justice. <https://justice.belgium.be/fr/bwcc>.

⁴⁷ VON BAR (33. lj.) 1229.

⁴⁸ A magyar bírói gyakorlatban is visszatükröződött már az elévülési időt jelentősen lerövidítő általános szerződési feltételek tisztességtelenségének kérdése. Az utóbbi évek gyakorlatában azon-

Az európai nemzeti jogrendszerek ugyan jelentősen nem térnek el az elévülési szabályok alapelemei kijelölésében, viszont a részletszabályokban, az egyes tényezők súlyozásában és összekapcsolásában már igen. Ezek teljes körű ismeretében lehet mélyreható összehasonlító jogi megállapításokat tenni, ami viszont jelen tanulmány terjedelmi kereteit meghaladja. Ezért az alábbiakban az összehasonlító jogi vizsgálat célja kizárólag az, hogy a magyar elévülési szabályok kógens vagy diszpozitív jellegének megállapításához további benyomásokat gyűjtsünk, vannak-e esetleg olyan kérdések, amelyek vonatkozásában még a fent említett rugalmas rendszerek is korlátokat állítanak a magánautonómia elé.⁴⁹ Ezzel összefüggésben az egyes kifejezések, különösen a nyugvás, felfüggesztés szavak használata körében nem választjuk külön a nemzeti rendszerek eltérő szabályozási megoldásait.

4. AZ ELÉVÜLÉSI SZABÁLYOK RUGALMASSÁGÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI VIZSGÁLATA

4.1. ELTÉRÉST NEM ENGEDŐ RENDSZEREK – KIVÉTELEKKEL

Az elévülési szabályok kógens jellegét hangsúlyozó nemzeti jogrendszerek közül az alábbiakban a görög, a spanyol és a svájci szabályozási megoldást vázoljuk fel röviden.

Eugenia Dacoronia összegzése szerint a görög jogban az elévülési szabályok a közrend körébe tartozó normák.⁵⁰ A törvény kifejezetten rögzíti, hogy az elévülési szabályokat a felek érvényesen nem változtathatják meg, az elévülést nem zárhatják ki, a határidőt nem módosíthatják.⁵¹ Az elévülés beálltát követően azonban az elévülési kifogásról a kötelezett lemondhat érvényesen.⁵²

Spanyolországban az elévülési szabályokat hagyományosan kógens természetűnek tekintik, és alkalmazzák a spanyol ptk. 1255. szakaszát, miszerint a feleket nem illeti meg szabadság, hogy ezektől az imperatív szabályoktól eltérjenek.⁵³ A jogtudomány véleménye szerint ez az általános tilalom nemcsak a határidő megrövidi-

ban megengedőbb döntések születnek, legalábbis a biztosítási szerződések körében (vö. Kúria Pfv.V.20.857/2017/9., Kúria Pfv. 20.152/2020/7, Kúria Gfv. 30.535/2021/8), mégis általános következtetések levonására nézetünk szerint alkalmatlanok.

⁴⁹ Az alábbi kötet egyes fejezeteire is támaszkodtunk, mert az országjelentések kifejezetten foglalkoztak az elévülési szabályoktól eltérő megállapodásokkal: Israel GILEAD – Bjarte ASKELAND (szerk.): *Prescription in Tort Law: Analytical and Comparative Perspective* (Cambridge: Intersentia 2020) <https://doi.org/10.1017/9781839700507>.

⁵⁰ Eugenia DACORONIA: „Greece” in Israel GILEAD – Bjarte ASKELAND (szerk.): *Prescription in Tort Law: Analytical and Comparative Perspective* (Cambridge: Intersentia 2020) 409. <https://doi.org/10.1017/9781839700507.010>.

⁵¹ Vö. görög ptk. 275. §. Hivatalos angol nyelvű fordítás híján Louisiana állam Legfelsőbb Bírósága fordítását idézzük: „*judicial act purporting to exclude prescription, or fixing a shorter or longer period than that provided by law, or making the conditions or prescription more or less onerous, is null.*” Vö. Taranto v. La. Citizens Prop. Ins., 62 So. 3d 721, 740 n.5 (La. 2011).

⁵² Penelope AGALLOPOULOU: *Basic Concepts of Greek Civil Law* [ford: Youlika KOTSOVOLOU MASRY] (Athén: Ant. N. Sakkoulas 2005) 97.

⁵³ Felhasznált hivatalos angol nyelvű fordítására lásd: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2013/05/Spain-Spanish-Civil-Code-2012-eng.pdf>.

tésére vagy meghosszabbítására vonatkozik, hanem kiterjed minden egyéb körülményre, így a felfüggesztés vagy a megszakadás okaira is.⁵⁴

Miquel Martín-Casals és Albert Ruda véleménye szerint az elévülés a jogbiztonságot szolgálja, és társadalmi hasznossággal jár, ebből a premisszából kiindulva az elévülési szabályok tényleg kógensek. Ha azonban a kötelezetten megillető védelemként tekintünk rá, akkor ezt a személyt megilleti a döntés joga, hogy hivatkozzon rá, vagy lemondjon róla.⁵⁵

A szerzők rámutatnak, hogy a spanyol bírói jog egyes eseteket mégis elfogad érvényesnek, így a törvényi határidők megrövidítésére, meghosszabbítására vagy felfüggesztésére vonatkozókat. Elviekben érvényes lehet az elévülés megszakítására vonatkozó okokban való eltérő megállapodás is. Tolmácsolásukban a felfüggesztésre vonatkozó megállapodások érvényessége függ annak céljától, például mert a felek tárgyalásokat folytatnak, és ezzel időt kívánnak nyerni. Ellenben a megállapodás érvénytelen, ha egyetlen célja az elévülés beálltának bizonytalan időre való elhalasztása. Véleményük szerint az elévülésről való lemondás tilalmából viszont levelezhető, hogy az elévülést kizárni nem lehet.⁵⁶

Érdekességként jegyezzük meg, hogy a katalán polgári törvénykönyv⁵⁷ szintén kimondja az elévülési szabályok imperatív voltát, mindemellett megengedi a határidő módosítását. Viszont a határidőnek legfeljebb a megfelelését vagy a megduplázását ismeri el érvényesnek (121–123. cikk), továbbá maximális határidőt is szab, ami harminc év (121–124. cikk).⁵⁸ Vaquer Aloy a maga részéről megerősíti, hogy az új katalán elévülési rendszert a német jog ihlette, amelyet viszont az európai szerződési jog alapelvei és a DCFR elődokumentumai befolyásoltak. Másrészt a törvényi korlát kijelölésének okát is rögzíti: egyrészt a követelés ne váljon de facto elévülhetetlenné, ha nagyon hosszú határidőt állapítanak meg, másrészt ne évvüljön el olyan gyorsan, hogy a jogosultnak ne legyen tényleges lehetősége annak érvényesítésére.⁵⁹

A svájci kötelmi törvénykönyv (Obligationenrecht, OR) 129. cikke alapján a felek nem változtathatják meg a Harmadik Cím, azaz a 127–132. szakaszok hatálya alá tartozó elévülési időket. Az ezen kívül eső elévülési időket viszont módosíthatják. E körbe tartozik például a szerződésen kívüli kártérítési igény is, azonban ott az elévülési idő tíz évben maximalizált.⁶⁰ Frédéric Krauskopf és Bénédict Winiger összegzése szerint a határidő megrövidítése csak akkor érvényes, ha nem akadályozza meg

⁵⁴ Miquel MARTÍN-CASALS – Albert RUDA: „Spain” in Israel GILEAD – Bjarte ASKELAND (szerk.): *Prescription in Tort Law: Analytical and Comparative Perspective* (Cambridge: Intersentia 2020) 613. <https://doi.org/10.1017/9781839700507.016>.

⁵⁵ MARTÍN-CASALS–RUDA (54. lj.) 613.

⁵⁶ MARTÍN-CASALS–RUDA (54. lj.) 613.

⁵⁷ Codi Civil de Catalunya (Generalitat de Catalunya 2022) 13. <https://portaljuridic.gencat.cat/ca/normativa/dret-a-catalunya/Codis-legislacio/codi-civil-de-catalunya-i-legislacio-complementaria/>.

⁵⁸ Esther ARROYO I AMAYUELAS – Antoni VAQUER: „Prescription in the Proposal for a Common European Sales Law” *European Review of Contract Law* 2013/1. 58., 63. lj. <https://doi.org/10.1515/ercl-2013-0002>.

⁵⁹ Antoni VAQUER ALOY: „El llibre I del Codi civil de Catalunya” *Activitat parlamentària*, 2008/16. 38–45., <https://raco.cat/index.php/ActivitatParlamentaria/article/view/119086>.

⁶⁰ Vö. OR 127. szakasza: „Tíz év elteltével elévülnek azok a követelések, amelyekre a szövetségi polgári jog nem rendel mást.” („Mit Ablauf von zehn Jahren verjähren alle Forderungen, für die das Bundeszivilrecht nicht etwas anderes bestimmt.”)

a jogosultat az igénye érvényesítésében.⁶¹ Szintén rögzítik, hogy az elévülésről le lehet mondani, ennek a hatályossága nem haladhatja meg a tíz évet, a szövetségi bírósági gyakorlat értelmében.⁶² A OR 2020. január 1-jétől hatályos 141. szakasza (1) bekezdése alapján egyébként az elévülésről előzetesen nem lehet lemondani.

Karl Spiro az elévülésről írt monumentális munkájában szintén vizsgálta az elévülési szabályok diszpozitív természetét. Kiemelendő, hogy ütköztette az elévülést beálltát követő és azt megelőző előzetes lemondás kérdését. Érvélese szerint az elévülés általános törvényi szabályai figyelembe veszik mindazt, ami a hitelezőtől észszerűen elvárható. Továbbá az is általánosan elismert tény, hogy az adós is szükség esetén megvédheti magát általuk. Mivel az adós előzetes lemondása legtöbbször indokolatlan, hiszen általában nem reménykedhet abban, hogy a követelést a hitelező hagyná elévülni, és ő az elévülésre hivatkozva szabadulna a kötelemből, ezért az elévülésnek a vitatott, régóta fennálló vagy váratlanul érvényesített követelésekkel szembeni védelmi szerepe félreértett lesz. Így a lemondás hamar egy megszokott szerződési frázissá változhat, és az elévülést az adós kárára a hitelezőnek egyébként konkrét védelemre érdemes érdeke nélkül kiiktathatja. Minden modern kodifikáció az ilyen lemondást érvénytelennek tekinti. Spiro figyelmeztet arra, hogy ahogyan a lemondás, úgy az elévülést megnehezítő minden további eset kizárt, így a határidő meghosszabbítása, a későbbi kezdőidőpontról való megállapodás, és ugyanígy a felfüggesztésre vagy az elévülés megszakadására vezető okok kiterjesztése.⁶³

Spiro az OR Harmadik Címében (127–129. szakaszok) nem nevesített elévülési határidők esetében szintén kitért a fenti jogértelmezési problémára, ezek esetében elismerte a 129. szakaszba foglalt tilalom alkalmazhatatlanságát. Felhívta azonban a figyelmet a szerződési szabadság valamennyi előfeltételének és korlátjának érvényesülésére, továbbá az általános alapelvek alkalmazására, feltéve, hogy a fenti tilomban megfogalmazott elvvel összhangban van a speciális elévülési határidő rövid jellege. Jelezte, hogy konszenzus van abban a kérdésben, hogy az általános szabályokban megállapított határokon túli meghosszabbítás nem lehetséges ez esetben sem.⁶⁴

Összegzőként megállapíthatjuk, hogy az elévülést alapvetően kógens szabályrendszerként felfogó nemzeti jogokban is megjelennek a rugalmasság iránti igényre adott törvényi kivételek vagy bírói gyakorlat adta válaszok. Mint látjuk, a speciális normák körében formálisan érvényesülő diszpozitivitás sem végtelen, Spiro is óva inti a feleket az elévülés intézményének tiszteletben tartására. Ha a szabályok kógens természetéhez nem azok közrendi jellegéből, hanem az adóst védő funkcióból kiindulva közelítünk, akkor különösen tanulságos számunkra, ahogyan egybekapcsolódik az elévülésről való lemondás tilalma az elévülést megnehezítő szerződési kikötések kérdésével. A következő csoportba sorolt jogrendszerek a rugalmasság

⁶¹ Frédéric KRAUSKOPF – Bénédict WINIGER: „Schwitzerland” in Israel GILEAD – Bjarte ASKELAND (szerk.): *Prescription in Tort Law: Analytical and Comparative Perspective* (Cambridge: Intersentia 2020) 646–647. <https://doi.org/10.1017/9781839700507.017>.

⁶² KRAUSKOPF–WINIGER (61. lj.) 647.

⁶³ Karl SPIRO: *Die Bregenzung privater Rechte durch Verjährungs-, Verwirkungs- und Fatafristen*. Band I. (Bern: Stämpfli-CIE 1975) 847.

⁶⁴ SPIRO (58. lj.) 854.

magasabb fokán állnak, de az elévülési szabályok között kifejtett, annak belső rendszerelemét képező korlátokat állítanak.

4.2. EGYOLDALÚAN KÓGENS RENDSZEREK

Ha az osztrák elévülési rendszer egyes fent említett tényezőit nagyító alá kívánjuk venni, akkor elsőként rögzíteni szükséges, hogy az elévülés főszabályként objektív kezdődőpontú, amely szabály alól jelentő kivételt képez a kártérítési igények érvényesítésére nyitva álló hároméves határidő, amely a tudomásszerzéstől indul az osztrák ptk. (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB) 1489. § alapján. Az elévülési és az elbirtoklási szabályok szoros összefonódása miatt az osztrák jog egy hosszú, harmincéves, míg egyes követelések (a mindennapi életben tömegesen előforduló vagy időszakonként visszatérően járó, illetve kamatkövetelések stb.) esetében egy rövid, hároméves határidőt állapít meg. A két szabály úgy kapcsolódik egybe, hogy az elévülés bekövetkezik bármelyik határidő leteltekor, amelynek gyakorlati következménye, hogy a hosszú elévülési határidő végső határát fogja képezni az egyébként szubjektív kezdődőpontú igények érvényesítésének is.⁶⁵ Nemcsak az elévülés megszakadására, hanem a nyugvására okot adó körülményeket⁶⁶ is meghatározza az osztrák jog. A szabályozás kimerítő jellegéből következően a bírói gyakorlat szorosán értelmezi ezeket a szabályokat.⁶⁷ A szabályozás rugalmatlansága a felek mozgásterére is kihat. Ez utóbbi kérdésre alkalmazandó szabályként az ABGB 1502. szakaszát azonosíthatjuk. Ennek értelmében az elévülésről előre nem lehet lemondani, és nem lehet a törvényben előírtnál hosszabb elévülési időt kikötni.⁶⁸

Ernst Karner és Bernhard A. Koch rámutat arra, hogy az ABGB fenti, 1502. § által teremtett kivételtől eltekintve nem megengedett a feleknek, hogy a határidő meghosszabbításával vagy az elévülés nyugvását vagy megszakadását eredményező okok módosításával lerontsák a törvényi elévülési szabályok érvényesülését.⁶⁹

Ez a határ, amelyet a jogbéke (*Rechtsfrieden*) érdekében húztak meg, és amely nem szorítható vissza önkényesen a felek megállapodásával.⁷⁰

Luboš Tichý kiemeli a cseh jog és az osztrák jog közti szabályozásbeli hasonlóságot, mert a cseh jog sem tekinti érvényesnek az elévülésről való előzetes lemondást.⁷¹

⁶⁵ KOZIOL–WELSER (42. lj.) 226–230.

⁶⁶ Megjegyezzük, hogy a nyugvás (*Hemmung*) kifejezés alatt egybefoglaljuk a *Fortlaufshemmung* (az elévülési idő folyása felfüggesztődik) és az *Ablaufshemmung* (az elévülési idő lejártá kitolódik) esetköreit. Vö. KOZIOL–WELSER (42. lj.) 231–232.

⁶⁷ ERNST KARNER – BERNHARD A KOCH: „Prescription in Tort Law: Austria” in ISRAEL GILEAD – BJARTE ASKELAND (szerk.): *Prescription in Tort Law: Analytical and Comparative Perspective* (Cambridge: Intersentia 2020) 164–165. <https://doi.org/10.1017/9781839700507.004>.

⁶⁸ ABGB 1502. §: „Entsagung oder Verlängerung der Verjährung: Der Verjährung kann weder im voraus entsagt, noch kann eine längere Verjährungsfrist, als durch die Gesetze bestimmt ist, bedungen werden.”

⁶⁹ KARNER–KOCH (67. lj.) 168–169.

⁷⁰ ROBERT DITTRICH – HELMUTH TADES: *Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch*. Manz Taschenkommentar (Wien: Manz²¹2005) 596.

⁷¹ LUBOŠ TICHÝ: „Prescription in Tort Law: Czech Republic” in ISRAEL GILEAD – BJARTE ASKELAND (szerk.): *Prescription in Tort Law: Analytical and Comparative Perspective* (Cambridge: Intersentia 2020) 238–239. <https://doi.org/10.1017/9781839700507.006>.

Kifejti, hogy az elévülési szabályokban tükröződő közérdek miatt a felek szerződési szabadsága korlátozott, mert kizárólag a szubjektív kezdőpontú, rövid elévülési határidőkre vonatkozhat, de a felek akár rövidebb, akár hosszabb határidőben is megállapodhatnak. Egy évnél rövidebb, illetve tizenöt évnél hosszabb elévülési időben nem állapodhatnak meg, és a törvényben meghatározott kezdő időponttól sem térhetnek el. A felfüggesztésre és a megszakadásra vonatkozó törvényi szabályok is megváltoztathatók, a megállapodás alakszerűségére nincs törvényi előírás.⁷² A szerző idekapcsolja még azokat a törvényi védőrendelkezéseket, amelyek tovább korlátozzák a szerződési szabadságot a gyengébb fél védelme érdekében, illetve a szabadság, a testi épség az egészség és a kötelezettség szándékos megszegéséből eredő igények érvényesíthetősége érdekében.⁷³

A belga jogtudományban megjelenő sajátos kettős megközelítésről számol be Isabelle Durant és Stefan Rutten. Hagyományosan különbséget tesznek az elévülés mint fogalom és mint kifogás között.⁷⁴ Az előbbi a közrend alá rendelt, a jogbiztonságot és az adóst védi, az utóbbi a felek magánautonómiája körébe tartozik. A belga ptk. (Code Civil Belge) 2220. szakasza értelmében nem lehet kizárni az elévülést, illetve a be nem következett elévülésről nem lehet lemondani.⁷⁵ A feleknek az sem megengedett, hogy a törvényi időtartamtól hosszabb elévülési határidőt szabjanak. Rövidebb elévülési időben megállapodhatnak, feltéve, hogy az nem tisztességtelen, illetve effektíve nem zárja ki az igény érvényesíthetőségét.⁷⁶

4.3. AZ ELTÉRÉST MINDKÉT IRÁNYBAN ELISMERŐ RENDSZEREK ÉS A MAGÁNAUTONÓMIA HATÁRAI

Ulrich Magnus megállapításai nyomán röviden úgy összegezzük a német ptk. (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) 2002-es reformja során az elévülési szabályok diszpozitivitását érő módosítást, hogy amíg korábban főszabályként az elévülés jogügyleti módosítása, megnehezítése tilalmazott volt, ezt követően a lehetőség a felek rendelkezésére áll, bár meghatározott törvényi korlátok között.⁷⁷

⁷² TICHÝ (74. lj.) 237.

⁷³ TICHÝ (74. lj.) 238.

⁷⁴ Isabelle DURANT – Stefan RUTTEN: „Belgium” in Israel GILEAD – Bjarte ASKELAND (szerk.): *Prescription in Tort Law: Analytical and Comparative Perspective* (Cambridge: Intersentia 2020) 210–211. <https://doi.org/10.1017/9781839700507.005>.

⁷⁵ „On ne peut d’avance, renoncer à la prescription; on peut renoncer à la prescription acquise.” Code Civil Belge Art. 2220 https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg_2.pl?langue=fr&nm=1804032155&la=F.

⁷⁶ Itt kell újból megjegyeznünk, hogy folyamatban van az új belga ptk. megalkotása, annak 10. könyve fogja tartalmazni az elévülési szabályokat, de jelenleg még szövegtervezet sem érhető el. Vö. Réforme du Code civil. Service Public Fédéral Justice. <https://justice.belgium.be/fr/bwcc>.

⁷⁷ Ulrich MAGNUS: „Germany” in Israel GILEAD – Bjarte ASKELAND (szerk.): *Prescription in Tort Law: Analytical and Comparative Perspective* (Cambridge: Intersentia 2020) 374–375. <https://doi.org/10.1017/9781839700507.009>.

A BGB félrevezető szakasz címet viselő („Unzulässigkeit von Vereinbarungen über die Verjährung”) 202. szakasza (1) bekezdése értelmében a szándékos károkozó magatartás miatti felelősségre vonatkozó elévülést nem lehet előzetesen megkönynyíteni.⁷⁸ A második bekezdés alapján az elévülési határidőt megállapodással nem lehet a kezdőidőponttól számított harminc évnél hosszabb időtartamra meghosszabbítani. Megállapítható tehát, hogy az elévülés megnehezítését célzó megállapodások általában, tehát szándékos károkozás esetén is érvényesek.⁷⁹ Szintén figyelemre méltó, hogy az elévülés beálltát követő megállapodásokra sem hat ki a fenti korlátozás. Vitatott, hogy az elévülés nyugvására vagy megszakítására vezető okokat a felek módosíthatják-e, az uralkodó álláspont elfogadja ezeket a kikötéseket.⁸⁰ E jogügyi rendelkezések végső korlátját jelenti a törvényes kezdőidőponttól számított harminc év mint maximális időtartam. Az elévülést egyébként kizárni sem lehet, de az adós az elévülési kifogás előterjesztéséről érvényesen lemondhat.⁸¹ Itt kell megjegyezni, hogy a bírói gyakorlat szerint az elévülési kifogásról való határidő nélkül tett lemondást főszabály szerint úgy kell értelmezni, hogy az a BGB 202. § (2) bekezdésében meghatározott harmincéves maximális időtartamra korlátozódik, kivéve, ha a nyilatkozat értelmezéséből más következik.⁸²

A szakirodalom tükrében rögzíthető, hogy a rugalmasabb szabályozás célja az volt, hogy már ne kelljen a feleknek más kétes eszközökhöz folyamodnia, mint amilyen például a *pactum de non petendo* intézménye⁸³ vagy a megállapodásnak a BGB 242. §-a alapján történő korlátozása.⁸⁴ Itt kell megjegyeznünk, hogy az elévülés kezdetének a szubjektív, a jogosult (elvárható) tudomásszerzéséhez kötése éles kritikákat váltott ki.⁸⁵ Ugyanerre szolgált a fizetési halasztásról szóló megállapodás, vagy a követelés esedékességének meghatározásával az elévülés kezdő időpontjának a kitolása.⁸⁶ A módosítás hatálybalépése előtt a gyakorlatban ugyanis nem bizonyult

⁷⁸ BGB 202. § (1) bekezdés: „Die Verjährung kann bei Haftung wegen Vorsatzes nicht im Voraus durch Rechtsgeschäft erleichtert werden.” Azért titulálják megtévesztőnek, mert elrejtí az elévülési szabályok diszpozitív természetét, valójában a diszpozitivitás nem ebből a szabályból ered, hanem a felek általános önrendelkezési szabadságából (vö. BGB 311(1)), így a 202. szakaszban a korlátok rögzítésére volt szükség.

⁷⁹ Ezt megerősítő ítéletre lásd BAG, Urteil vom 05.07.2022 - 9 AZR 341/21 <https://openjur.de/u/2452068.html>; LAG Baden-Württemberg, Urteil vom 10.08.2022 - 10 Sa 94/21 <https://openjur.de/u/2449648.html>.

⁸⁰ Jürgen ELLENBERGER in *Palandt-Kommentar zum BGB mit Nebengesetzen* (München: C.H. Beck 782019) Abschn 5 §202, 4. margószám; Uwe GOTTWALD: *Verjährung im Zivilrecht. Taktik – Praxis – Fristen ABC* (Recklinghausen: ZAP 2005) 60.

⁸¹ MAGNUS: (70. lj.) 374.

⁸² Vö. BGH 18.9.2007 – XI ZR 447/06, VersR 2008, 366. <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=41741&pos=0&anz=1>. Ezt a korlátozott álláspontot a szakirodalomban vitatják. Vö. Daniel EFFER-UHE – Alica MOHNERT in Gerhard DANNEMANN – Reiner SCHULZE (szerk.): *German Civil Code. Volume I* (München: C.H. Beck 2020) §202, 1–2. mn (margószám) 273. <https://doi.org/10.17104/9783406765773>.

⁸³ Vö. von BAR (33. lj.) 1229.

⁸⁴ Jürgen ELLENBERGER in *Palandt-Kommentar zum BGB mit Nebengesetzen* (München: C.H. Beck 782019) Abschn 5 §202, 1. margószám, 233.

⁸⁵ Heinrich HONSELL: *Einleitung zum BGB in Staudinger BGB Eckpfeiler des Zivilrechts* (Berlin: Sellier, de Gruyter 62018) 39. margószám 24.

⁸⁶ GOTTWALD (83. lj.) 60.

praktikusnak a tiltó szabály, hiszen mind a két fél akaratát szolgálhatta a követelés elévülésének elodázása. A felek ezért a tilalmat kikerülő megoldásokat kerestek, amelyekkel közvetetten meg tudták nehezíteni az elévülés beálltát. Az elévülést megnehezítő megállapodások megengedésével a jogalkotó tehát mindkét szerződő fél érdekében erősítette meg a szerződési szabadságot.⁸⁷ Christiane Birr figyelmeztet azonban arra, hogy az ilyen, nagy számban kötött megállapodások lényegében azt a jogbiztonságot és jogi egyértelmőséget csökkentik, amelyet az új elévülési szabályok az egységes határidőkkel kívántak megteremteni.⁸⁸

Az elévülést megkönnyítő vagy megnehezítő megállapodások tehát nemcsak az elévülési időre, hanem akár az elévülés kezdőpontjára, továbbá az elévülés nyugvását vagy a megszakadását jelentő körülményekre is vonatkozhatnak. Hozzá kell fűznünk, hogy a két bekezdés viszonyából olyan értelmezés is következhet, miszerint a harmincéves korlát kifejezetten az elévülési idő *tartamának* meghosszabbítására vonatkozik, és nem hat ki azokra a kikötésekre, amelyekkel a felek az elévülés folyását egyébként befolyásolhatják (nyugvási, megszakítási okok átformálásával).⁸⁹ Ennek a véleménynek azonban ellentmond az a bírói állásfoglalás, amely a harmincéves maximális határidőt még az elévülési kifogásról való lemondásra is kiterjeszti.⁹⁰

A kommentárirodalom hozzáfűzi, hogy az elévülési szabályokat módosító kikötés általános szerződési feltételként való alkalmazása érvénytelen, ha az indokolatlanul és alapvetően eltér a törvény rendelkezéseitől. Szintén érvénytelenséghez vezet, ha olyan rövid a határidő, hogy effektíve kizárja az igényérvényesítést. Fogyasztói igények esetében szintén nem irányulhat a megállapodás a fogyasztói jogok csorbitására (pl. a kellékszavatossági határidők megrövidítése által).

A jogalkotó által gondosan kidolgozott új elévülési szabályok a szerződések tartalomkontrolljához iránymutatóként (*Leitbildfunktion*) szolgálnak. A diszpozitív szabályoktól való eltérés lehetséges, de csak abban az esetben, ha ez összeegyeztethető az elévülés alapvető szabályaival, amelyek a BGB 195. és az követő szakaszaiban lelhetők fel. Az elévülési szabályoknak tükrözniük kell az adós érdekeinek és a jogbiztonságnak a védelmét, mindamellett, hogy a hitelezőnek is valós lehetőséget kell biztosítaniuk az igénye érvényesítésére, amely elvárásokat a szubjektív kezdőpontú hároméves rövid, az objektív kezdőpontú, maximális harmincéves határidő (*Verjährungshöchstfrist*, BGB 199. §) és egyes speciális igények esetében meghatározott harmincéves határidők hordozzák.⁹¹

A felek autonómiája alapján tehát a kikötés alkalmazója a rendes elévülési idő hatálya alá tartozó esetekben is meghatározhat a követelés keletkezésével induló,

⁸⁷ GOTTWALD (83. lj.) 60.

⁸⁸ Christiane BIRR: *Verjährung und Verwirkung. Fristen – Beginn – Hemmung – Wirkung* (Berlin: Schmidt²2006) 105.

⁸⁹ Vö. Florian JACOBY – Frank PETERS „§§ 194 – 225 BGB (Verjährung)” In Sebastian HERRLER (szerk.): *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: Staudinger BGB – Buch 1: Allgemeiner Teil* (Berlin: Sellier – de Gruyter 2019) § 202 BGB, 20. margószám.

⁹⁰ Ezzel egyezően valamennyi, az elévülést megkönnyítő megállapodásra alkalmazandónak tekinti a harmincéves szabályt. Vö. GOTTWALD (72. lj.) 67.

⁹¹ Jürgen ELLENBERGER in *Palandt-Kommentar zum BGB mit Nebengesetzen* (München: C.H. Beck⁷⁸2019) Abschn 5 §202, 13. margószám, 234.

tehát objektív, de időtartamát tekintve megfelelő határidőt. Az, hogy milyen határidő a megfelelő, a szerződés és az érintett követelés jellegétől függ. Ez a határidő például egy szerződéses kötelezettség teljesítése iránti igény esetében rövidebb lehet, mint egy kártérítési igény esetében, mert az előbbi érvényesítésének a feltételeiről a hitelező jellemzően azonnal tudomást szerez. A diszpozitív szabályok iránymutató funkciója alapján viszont minden esetben érvénytelen az a megállapodás, amely a rendes elévülési idő hatálya alá tartozó valamennyi esetben a követelés keletkezése évének végétől számított három évnél rövidebb időtartamot ír elő.⁹²

A francia jog elévülési rendszere kapcsán Jean-Sébastien Borghetti kifejti, hogy a francia ptk. (Code Civil, Cc) releváns rendelkezései a 2008-as reform során jelentősen módosultak.⁹³ A módosítás mintájául a BGB és a PECL rendelkezései szolgáltak.⁹⁴ Az egyik jelentős változás volt, hogy amíg korábban csak az elévülés megkönnyítésére (a határidő rövidítésére) volt lehetőség, addig a Code Civil új 2254. cikke értelmében az elévülési idő a felek megállapodásával immár nemcsak lerövidíthető, hanem akár meg is hosszabbítható.⁹⁵

Általános korlát viszont, hogy a módosított határidő nem lehet egy évnél rövidebb vagy tíz évnél hosszabb. A magyar joghoz hasonlóan az általános elévülési idő öt év, viszont a jogosult tudomásszerzésétől, azaz szubjektív kezdőponttól indul (vö. Cc 2254. szakasz). Nem feledkezhetünk meg szintén a 2008-as reformmal bevezetett 2232. szakaszról sem, amely a szubjektív kezdőponttól, azaz a jogosult tudomásszerzésétől induló elévülési határidők miatt maximális (hosszú) elévülési határidőt is meghatároz: Az elévülés kezdő időpontjának elhalasztása, felfüggesztése vagy megszakítása nem eredményezheti a jog keletkezésének napjától számított húsz évnél hosszabb elévülési idő meghosszabbítását. A francia szakirodalom tanúsága szerint ez a határidő rendszerbeli elhelyezkedésénél fogva a felek megállapodása által nem befolyásolható.⁹⁶

A Code civil 2254. szakasz második bekezdése kifejezetten azt is rögzíti, hogy a felek közös megegyezéssel *kiegészíthetik* az elévülési idő felfüggesztésének vagy megszakításának törvényben meghatározott indokait.⁹⁷

⁹² ELLENBERGER (94. lj.).

⁹³ Jean-Sébastien BORGHETTI: „France” in Israel GILEAD – Bjarte ASKELAND (szerk.): *Prescription in Tort Law: Analytical and Comparative Perspective* (Cambridge: Intersentia 2020) 337. <https://doi.org/10.1017/9781839700507.008>. Lásd még: CSEHI Zoltán: „A francia elévülési jog reformja” in Boóc Ádám – SÁNDOR István (szerk.): *Studia in honorem Gábor Hamza: Ünnepi tanulmányok Hamza Gábor 70. születésnapja tiszteletére* (Budapest: Közjegyzői Akadémia Kiadó 2019) 51–62.

⁹⁴ Vö. François-Xavier LICARI: „Le nouveau droit français de la prescription extinctive à la lumière d’expériences étrangères récentes ou en gestation (Louisiane, Allemagne, Israël)” *Revue Internationale de Droit Comparé* 2009/4. 779. <https://doi.org/10.3406/ridc.2009.19913>.

⁹⁵ „Az elévülés időtartama rövidíthető vagy meghosszabbítható a felek megállapodása szerint. Azonban nem csökkenthető egy évnél kevesebb időre, és nem terjeszthető ki tíz évnél hosszabb időre.” („La durée de la prescription peut être abrégée ou allongée par accord des parties. Elle ne peut toutefois être réduite à moins d’un an ni étendue à plus de dix ans.”)

⁹⁶ Julie KLEIN: „La prescription civile: 10 ans après la réforme – Ordre public ou ordre privé” *Revue des contrats*, 2020/2. 142–144., 144.

⁹⁷ Code civil 2254. szakasz második bekezdés: „Les parties peuvent également, d’un commun accord, ajouter aux causes de suspension ou d’interruption de la prescription prévues par la loi.” (Kiemelés tőlem: P. R.).

A törvényi rendelkezés azonban kivételeket is meghatároz: a fenti rendelkezések nem vonatkoznak a munkabérek, elmaradt járadékok, tartásdíjak, lakbér, haszonbér, bérleti díj, kölcsönkamatok és általában az évenként vagy rövidebb időszakonként fizetendő összegek megfizetésére irányuló keresetekre.⁹⁸ E törvényi korlátot a francia bírói gyakorlat megszorítóan értelmezi, így például nem alkalmazza a munkaszerződés átminősítésének és az ebből eredő kártérítési igény elévülése kérdésében a felek megállapodására.

A francia ítélkezési gyakorlat szerint a szerződő felek itt igen nagy szabadságot élveznek. A Cour de cassation egy olyan kikötés érvényességére vonatkozó kérdésben, amely a kezességvállalás hatályát három hónapos időtartamra korlátozta, a keresetet azzal az indokkal utasította el, hogy az elévülési szabályok nem alkalmazhatók egy olyan kikötésre, amely záros határidőt állapít meg. Ez a lehetőség azonban a szerződési szabadság fenti keretének a megkerülése kockázatát hordozza.⁹⁹

További különleges jogszabályi rendelkezések is kizárják a szerződéses módosítás lehetőségét. A biztosítási szerződésből, fogyasztói szerződésből vagy hátrányos megkülönböztetésből eredő károk megtérítése iránti keresetek elévülési ideje nem módosítható megállapodással.¹⁰⁰

Az elévülési szabályok körében tehát a szerződési szabadság csak határok között érvényesülhet, ahogyan az eltérés módja is korlátozott. Bár a felek valóban módosíthatják az elévülési határidőt, az elévülés felfüggesztésének vagy megszakításának okait, viszont az elévülés kezdő időpontjára vonatkozó eltérő megállapodást már fokozott vizsgálat alá kell vonni.¹⁰¹

Továbbá, bár a Cc 2224. cikk egységes kritériumot alkalmaz az elévülés kezdő időpontjának meghatározására, ez a kritérium nem feltétlenül a legmegfelelőbb minden helyzetben. Kérdésként merült fel, miért ne lenne szabad a feleknek, hogy az elévülés kezdő időpontját is az egyedi sajátosságokhoz igazítsák.

Julie Klein érvelése szerint az erre vonatkozó megállapodás alapvetően nem az elévülési határidő tartamára vonatkozik, tehát annak érvényességét, jogszerűségét a Cc 2254. szakasza második bekezdése alapján kell értékelni, mint olyan körülményt, amely *ab initio* felfüggeszti az elévülést. Mivel ez a rendelkezés csak az felfüggesztési okok *kiegészítését* teszi lehetővé, ezért a feleket csak arra nézve illeti meg szabadság, hogy az elévülés kezdő időpontját a törvényben előírtnál későbbi időpontra halasszák, viszont arra semmiféleképpen, hogy az elévülés kezdő időpontjának a törvényben előírtnál korábbi időpontban történő meghatározásáról rendelkezzenek.¹⁰² Julie Klein megjegyzi, hogy a szerződési szabadsággal szemben támasztott

⁹⁸ Vö. munkabér esetében: Cour de cassation, Chambre sociale, 22 novembre 2017, 16-16561. <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000036090213>; bérleti díj esetében: Cour de cassation, Chambre civile 3, 07 juillet 2016, 15-19485, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000032867726/>.

⁹⁹ Julie Klein: „La prescription civile: 10 ans après la réforme – Ordre publique ou ordre privé” *Revue des contrats*, 2020/2. 142–144.

¹⁰⁰ Klein (91. lj.) 144.

¹⁰¹ Klein (91. lj.) 144.

¹⁰² Klein (91. lj.) 144.

további korlátok az elévülés intézményének alapelveiből erednek, mint amilyenek tekintik például az elévülés kizárásának tilalmát.¹⁰³

Végezetül megjegyzi, hogy a bírácoknak és a feleknek egyaránt biztosított mozgáster az elévülési szabályok alkalmazása során az ügyet átható magánérdekek és a közrend közötti finom egyensúly kereséséről tanúskodik.¹⁰⁴

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy bár mind a francia, mind a német jogrendszer a felek eltérő megállapodásának nagy mozgásteret biztosít, mégis felállítanak mind formális korlátokat (mint amilyen a meghosszabbodás maximális időtartama, vagy az elévülés nyugvására, illetve megszakadására vonatkozó törvényi okok korlátozásának tilalma), mind pedig tartalmi korlátokat (mint ahogyan utalnak az elévülési szabályok alapelemeire).

4.4. AZ ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI ELEMZÉS TANULSÁGAI

Az elévülést érintő megállapodások tekintetében az európai államok eltérő sajátosságokat mutatnak fel. Az alábbi megállapításokat azonban a konkrét elévülési rendszertől többé-kevésbé függetlenül megfogalmazhatjuk.

1. Észlelhető tendenciaként az elévülési szabályok vonatkozásában is a szerződési szabadság erősítése, gyakran a kötelmi jog általános vagy csak az elévülési rendszer konkrét felülvizsgálatával, megreformálásával egyidejűleg. Amíg tapasztalható az elévülési szabályok túlkomplikált rendszerében az egyszerűsítés, azzal párhuzamosan szükséges az egyedi körülményekre tekintettel a feleknek minél nagyobb szabadságot biztosítani az eltérésre. Ez alól a magyar elévülési szabályok sem jelentenek kivételt.

2. Ahogyan a nemzeti jogrendszerek elévülési reformjai is tükrözik, és ahogyan a magyar jogban az 1959-es Ptk. és a Ptk. szabályozásbeli különbsége is megmutatja, a szerződési szabadság különböző fokozatokban biztosítható. Jelentős előrelépést jelent már önmagában az elévülési határidők megrövidítése mellett azok meghosszabbításának a biztosítása. Ezzel szemben a jogösszehasonlításból érzékelhető, hogy az elévülés ún. gyenge hatása, azaz az elévülési kifogás előterjesztésétől függő természete felől közelítve, az adós számára kedvező, az elévülést megkönnyítő megállapodások inkább megengedettek, ami az egyoldalúan kőgens elévülési rendszerek sajátossága.

3. Mint tapasztalható, az elévülési szabályok megváltoztathatóságát nem döntheti el pusztán az a kérdés, hogy azokat közrendi szabályként értelmezzük-e, még ha a közérdekre tekintettel korlátozza is a jog a felek szabadságát, továbbá a jogbiztonság védelmében és – a túlságosan hosszú elévülési idők esetében – a bizonyítás elnehezülésének elkerülése érdekében.

4. A felek magánautonómiáját alapvetően nem befolyásolja, hogy az adott követelés szerződésből vagy más jogviszonyból, így például szerződésen kívüli kár megtérítésére irányuló kárkötelemből ered. Viszont az élet, testi épség és egészség védel-

¹⁰³ KLEIN (91. lj.) 145.

¹⁰⁴ KLEIN (91. lj.) 145.

me, továbbá a károkozás szándékossága eltérő szabályokat, a felek megállapodását korlátozó törvényi rendelkezéseket indukál.

5. Az elévülési rendszernek van olyan lényegi magja, elvi jelentőségű tételei, amelyeket fogalmilag kógensnek lehet tekinteni. Így az elévülés kezdő időpontjának a törvényi meghatározását a nemzeti rendszerek általában¹⁰⁵ nem tekintik diszpozitív rendelkezésnek. Nem megengedett a feleknek az sem, hogy egy elévülés alá nem tartozó igényhez elévülési határidőt rendeljenek, vagy más módon az igény érvényesítését időben korlátozzák. Általános tétel az is, hogy az elévülést nem lehet előzetesen kizárni, amely tilalom vonatkozik a szabály megkerülését célzó szerződési kikötésekre is. Szintén ugyanígy igaz, hogy nem lehet megfosztani a jogosultat az igényérvényesítés valós lehetőségétől. A már bekövetkezett elévülés esetében viszont az elévülési kifogásról való lemondás érvényes. Nem lehet felülírni az elévülés joghatását sem. A francia szabályozás úgy tűnik, ebben kivételes, viszont ott is észlelhettük, hogy ilyenkor körültekintő vizsgálatot igényel a felek által szabott záros, jogvesztő határidő.

6. Az elévülési szabályok diszpozitív természetét csak közvetetten befolyásolja az a körülmény, hogy egyrészt az általános elévülési szabály szubjektív kezdőpontú-e, másrészt, hogy az adott nemzeti rendszer ismer-e objektív kezdőpontú, hosszú határidőt vagy sem. A szubjektív jellegű elévülési határidő esetében a tudomásszerzés időpontja bármennyire is objektív jelleggel (elvárható tudomásszerzés) is meghatározott, jelentős bizonytalansági faktor, amit a felek különböző módszerekkel esetleg kiiktatni igyekeznek. Változó az is, hogy a hosszú határidő megváltoztatására kiterjed-e a felek szerződési szabadsága vagy sem. Viszont a szerződéses rendelkezéseknek általában a rugalmas rendszerek is határt szabnak, vagy az objektív, hosszú határidőben maximálják, vagy attól függetlenül határoznak meg az elévülési idő tartama szerint korlátokat (pl. minimum egy év, maximum tíz év).

7. A rugalmas elévülési rendszerekben már azt tapasztalhatjuk, hogy a szabályozás szempontjából már nem aközött kell különbséget tenni, hogy a szerződési kikötés közvetlenül az elévülési határidőt érinti-e, vagy hogy az elévülés folyását közvetlenül érintő körülmények (felfüggesztés, nyugvás oka, megszakítási ok) módosítása effektíve az elévülés meghosszabbítását vagy megrövidítését eredményezi-e. Sokkal fontosabb a szerződő felek megállapodásának olyan nézőpontú vizsgálata és szabályozása, hogy megkönnyíti-e vagy megnehezíti-e az elévülés beálltát.

8. Az elévülés nyugvását (felfüggesztését) vagy megszakítását (újraindulását) eredményező okokat a francia vagy a német szabályoktól teljesen eltérően közelíti meg a magyar jog. Elsősorban nem alkalmaz szubjektív kezdőpontú elévülési határidőket, másodsorban az elévülés nyugvását vagy felfüggesztését eredményező okokat nem sorolja fel, harmadsorban viszont az elévülést megszakító körülményként

¹⁰⁵ Kivételt képez a német BGB alapján formálódó gyakorlat, ott viszont a törvényi határidőkorlátok érvényesülnek; lásd fentebb. A francia szakirodalom tükrében pedig arra kell figyelmeztetnünk, hogy a törvényi kezdőidőpont szubjektív, azaz a jogosult tudomásszerzésétől függő természete szolgálatathatja az indokot az eltérésre.

nemcsak a perindítás (ez alá sorolhatjuk a csődeljáráásban a követelés bejelentését) és a tartozáselismerés klasszikus kettősét szerepelteti, hanem kiegészíti azt a kötelelem módosításával (egyezségkötéssel).

5. ÖSSZEGRZÉS

Jelen tanulmány célja, hogy a rendszerszemlélet és az összehasonlító jogi módszer segítségével a magyar Ptk. elévülési szabályai körében, az elévülést megszakító okokra koncentrálnva vizsgálja meg a diszpozitivitás határait, tekintettel arra, hogy a törvény szövegéből egyértelműen nem állapítható meg, mely szabályok diszpozitívak, illetve, helyesebben, mely szabályok azok, amelyek körében a Ptk. a szerződési szabadság általános megfogalmazása mellett mégis fenntartja a kógens jelleget.

Különösen a speciális természetű követelések körében, a Ptk. rendkívül egyszerű és speciális szabályokkal nem túlterhelt rendszerével szemben a szerződési gyakorlat olyan rugalmasságot igényel, amely kizárólag a felek szerződéses megállapodásai útján valósíthatók meg.

A magyar elévülési rendszer is elvetette rég azt a megközelítést, hogy az elévülési szabályai a közrend körébe tartozó normák lennének, és ezért kellene *en bloc* a szabályokat kógens természetűnek tekinteni. Már az 1959-es Ptk. is elismerte az elévülési határidő megrövidítésének lehetőségét, az egyoldalú kógenciát, amelyet a Ptk. tovább tágitott. Viszont a rugalmas külföldi rendszerekkel szemben véleményünk szerint a magyar Ptk. továbbra is kizárólag a határidő vonatkozásában engedi a feleknek ezt az eltérést.

Mivel az elévülést megszakító okoknak a szerződéses megállapodással való bővítése vagy kiterjesztése alapvetően az elévülést megnehezítő megállapodásnak minősül, ezért a közvetlenül az elévülési idő tartamát érintő szabály tükrében az 1959-es Ptk.-nak a korlátja, és a hatályos Ptk.-ban a korlátokat kijelölő rendelkezés hiánya fokozott óvatosságra ösztönöz.

Így például a megállapodásban a teljesítésre irányuló írásbeli felszólítás elévülési okként való megjelölése effektíve az elévülést kizárhatóságát eredményezi. Aminek megengedhetősége ellentmond a Ptk. Miniszteri indoklásában rögzítettekkel: „e megszakítási ok ellentétes az elévülés intézményének lényegével: nem az igény érvényesítésére, hanem az igényérvényesítési idő (és az azzal járó bizonytalanság) meghosszabbítására ösztönöz.”

A francia vívódó bírósági gyakorlat tükrében kérdésként merülhet fel, vajon a felek a szerződésben az elévülési határidő helyett záros határidőben megállapodhatnak-e, ez esetben a kikötésre alkalmazni kell-e az elévülés körében tett megállapodások érvényességi korlátait.¹⁰⁶ Ebben a kérdésben Grosschmid Béni megállapításai mentén úgy foglalhatunk állást, hogy nem beszélhetünk tulajdonképpen dichotóm rend-

¹⁰⁶ Lásd ehhez a kérdéshez még: CSEHI (12. lj.) 189.

szerről: azaz vagy elévülési, vagy jogvesztő határidőről.¹⁰⁷ Ha a felek egy kötelmi követelés érvényesítésére jogvesztő határidőt szabnak, akkor lényegében az igény érvényesítésére egyébként nyitva álló határidőt elévülési természetétől fosztják meg, kizárják az elévülési szabályok alkalmazhatóságát, azaz – Grosschmid szavaival élve – azt, hogy „az »elévülés«-re címzett (például a fëlbeszakító, szüneteltetô okokról szóló) törvényszabályok” alkalmazást nyerjenek.¹⁰⁸ Tehát e kikötés nézetünk szerint meg nem engedett tartalmú, ellentmond annak az általános elvnek is, amely alapján a jogosult számára az igénye érvényesítésének valós lehetőségét biztosítani kell.

A fentiekben vizsgált nemzeti ptk.-k jellemzően kifejezett felhatalmazó szabályt tartalmaznak, miként és milyen irányban térhetnek el a felek a törvényi elévülési szabályoktól. Meghatározzák a jogbiztonság érdekében az eltérés végső határait, mindamelllett, hogy az adott, e korlátba nem ütközô kikötés érvénytelensége – különösen annak tisztességtelensége vagy jó erkölcsöt sértô volta miatt vizsgálható. Hasonlóképp érvénytelenek a fogyasztó hátrányára eltérô kikötések is.

Az elévülés kizárására vonatkozó megállapodás (ebben az elévülésrôl való elôzetes lemondás) semmisségét kimondó szabály kivételével a magyar Ptk. az elévülés körében jelenleg nem tartalmaz kifejezetten idôtartam-korlátot, sem maximális, sem minimális határidôt, amely alkalmazható lehetne nemcsak az idôtartamot érintô eltérô kikötésekre, de a nagyobb bizonytalanságot eredményezô egyéb eltérô rendelkezésekre is. Az elévülési szabályok rendszerszemléletû megközelítésébôl leszûrhetjük, hogy a 1959-es Ptk. által felállított rendszerben erre nem is volt szükség. Egyrészt mert objektív kezdôidôponttól indul meg általános jelleggel az elévülés. Másrészt, mert az elévülés nyugvásának szabálya és az elévülést megszakító okok kiképzése is (a teljesítésre való írásbeli felszólítást és az engedményezést mint idôközben a rendszerbôl kivett jogi tényeket leszámítva) jellemzően az elévülési határidô végességét támasztották alá. A Ptk. fent idézett miniszteri indokolása az elévülést megszakító okok körében érzékelhetôen ezt az utat követi. Ezzel szemben fejtené ki hatást az elévülési határidôk megváltoztatására vonatkozóan a felek számára biztosított nagyobb fokú, különös elévülési szabállyal effektíve nem korlátozott szabadság. Ezáltal a rendszerben már most hiányosságként áll elô, hogy az elévülési határidô felek általi meghosszabbításának vagy megrövidítésének a végsô határait a Ptk. kifejezett szabályban nem rögzíti.

Mindebbôl tehát véleményünk szerint az következik, hogy az elévülést megszakító okokat, azok felsorolását, illetve tartalmát nem tekinthetjük diszpozitív természetűeknek. Ezt a fejlôdési lépést a magyar polgári jog a törvényi rendelkezések egyértelmű módosításával és egyben a felek közötti érdekegyensúlyt és a jogbiztonságot szolgáló törvényi korlátok kiképzésével egyidejûleg valósíthatja meg. Ennek a konkrét mikéntjét illetôen folyamodhatunk a katalán megoldáshoz, amely legfel-

¹⁰⁷ „Nem helyes tehát az az egybefoglalás, hogy van elévülési és van jogvesztô határidô. Hanem: vannak jogvesztô határidôk különféle sajátlagossággal. Egyiket, mint legnevezetesebbet szegrôlvégrôl kipontozza a törvény. S ez az elévülés. A többinek árnyalódásaiból nem alkot egységet.” – GROSSCHMID Béni [Zsôgôd Benô]: *Fejezetek kötelmi jogunk körébôl* II. kötet (Budapest: Athenaeum 1899) 959.

¹⁰⁸ Uo.

jebb a törvényi elévülési idő lefelezésére vagy megduplázására irányuló megállapodást ismeri el érvényesnek. Megfontolható lehet ezt szükség esetén az elévülést más módon megkönnyítő vagy megnehezítő megállapodások körére is kiterjeszteni. Konkrét korlát meghatározása – például minimum egy év, maximum tíz vagy tizenöt év – már magában hordozhat olyan rugalmatlanságot, amely a konkrét szerződéses jogviszonyra, az abból eredő konkrét követelés természetére, az arra vonatkozó speciális törvényi elévülési időre, az időtartam folyását érintő speciális körülményekre vagy az igényérvényesítés egyedi sajátosságaira tekintettel már nem biztos, hogy szerencsés, mégis elháríthatja az eltérés érvényességét illető bizonytalanságot.